

# A KORTÁRSÁK AZ 1760-BAN SZÜLETETT ÉS 1828-BAN ELHUNYT KULTSÁR ISTVÁNHOZ ÉS KULTSÁR ISTVÁN RÓL

A szöveget ellenőrizte: Hidvégi Violetta történész, levéltáros

**Ujvári Mihály: Kultsár István úrhoz<sup>1</sup>**

Örvendve hódol a' Haza-tisztelet  
az Érdemesnek, 's izzadó homlokát  
Fényes borostyánnal diszíti,  
Hogy neve fényörökül lobogjon.

Illyen nemes díj vár Te reád Jeles!  
s fáradhatatlan Bajnoka Nemzeti  
Fényünknek, Istvány! így levél Te  
Csillaga drága Hazánk' Egének.

Te lelkesítéd Hunnia Magzatit.  
Dicsőn lobog dal a' Magyar érzelem,  
Magasra tör, 's nem csak kidörgő  
Kardja, de láng esze is diálmas. (...)

Vidám ujakkal fény-palotájiból  
Áldást lehelljen Rád maga Szent Király!  
Tekintsen édes Nemzetére  
s régi aranykorait tekintse.

\*

**Bilkey Ferenc: Tekintetes tudós Kultsár István úrnak<sup>2</sup>**

Arany Szabadság' hív ölelései  
Között virágzó Hunnia' fénykörén  
Haldoklik ismét a' sötét év,  
S a' vas idők' zavarába nyugszik,

Nyolcz századoknak nagy tüneménye ez!  
A' kék irígység 's mostoha sors között  
Nem fojtható el a' hasonlós,

---

<sup>1</sup> Országos Széchényi Könyvtár (OSzK), Kézirattár: Oct. Hung. 321. Szöveghű közlés.

<sup>2</sup> Pest, 1819. 2 old. Szöveghű közlés.

Nem Szolimán' dagadó hatalma.

Dítső Atyáink vérbe-förödt követ  
Budának őszült tornya alá, vitéz  
Küzdéssel ásák, 's a' kajánság  
Haszontalanul nyomozó maiglan.

Ott áll az, és a' mérges idők fogán  
'S vad ostromoknak fergetegén kaczag:  
Míg a' ditsőség sok Magyarnak  
Szendergő porain világít.

A' Vándor eljön, s' vád-panaszokra kél,  
Hogy Őseinknek bajnoki tetteik  
Márványra nintsenek jegyezve,  
S' sirjaikat koszorú nem őrzi.

Ám kérdenünk jobb: mért nem emelhetünk  
Árnyékaiknak pároszi oszlopot?  
Mint a jövődő kor zokogva  
Kérdje: miért emelénk bajára?

Oh vajha álom-hüvelyezés legyen  
Bus érzésünk: 's a' Haza' Bárdja az  
Édes Szabadság' győzedelmét  
Zengje magyar repeső dalában!

Im veszni tértünk a' puhaság' nyomán:  
'S a' majmolásnak férge emészti meg  
A' nyelvet, és ruhát, kikérett  
'S költsönözött mulató-helyekben. –

Kultsár! töröld el könnyeidet, 's siess,  
**Örvendj Hazádat fényre deríteni!**  
A' hív' barátság' áldozatját  
Néked Hazánk koszorúba tűzi.

Reménylve szórjuk, s' vessük el a' magot,  
Felkél talán a' szunnyadozó Magyar,  
S' pirulva áldván hamvainkat,  
Majd learatja megérte vetésünk!

\*

**Vitkovics Mihály: Kultsár István úrhoz,  
midőn ismét arannyal fizette epigrammáimat<sup>3</sup>**

---

<sup>3</sup> Hasznos Mulatságok, 1821. II. 74. old. Szöveghű közlés.

Mennyetek, ó Epirammaim, feketébe' feje'erre  
 Irott Verseckék, mennyetek, int az idő.  
 Mennyetek el, Kúlsár Istvánhoz, Titeket óhajt,  
 S' bár feketék vagytok, mégis aranyra becsül.  
 Semmi sem az, Fijaim, ha ruhátok barna; de nekem,  
 Édes atyátoknak nyertek aranyra ruhát.  
 Kedves arany-bányám, Epigrammák', én is ezentúl  
 Rátok szebb köntöst szívesen adni fogok.  
 Homlokotokra teszek kis szarvat is, egybe de élest;  
 Fényes aczél patkót lábaitokra ütök.  
 Döfjétek vele azt, rúgjátok is, a' ki Barátom  
 Kúlsárt megbántaná híriben és neviben.  
 „Szorgosan e' kettőt óvjátok, 's el se vegyétek,  
 Nektek hogy ha ezért nyújtani akarna aranyt.  
 „Védnünk, mondjátok, kötelesség (a' mi szülénknél  
 „Legbecsesebb vólt, 's lesz) régi Baráttya' becsét.  
 „És hogy arany pénzzel Te, ki érdemid által aranybúl,  
 „Oszlopot érdemlél, néki fizetsz, köszöni.  
 „Szívibe' már régen Te tudod, néked oszlopot edzett;  
 „Minket, mint számolyt, Tiszteletedre repít”.

\*

### Vitkovics Mihály: Kultsár Istvánhoz hatvanadik születésnapjára<sup>4</sup>

*Kultsár István Urhoz, midőn Septemb. 16-dikán életének hatvan hetedik esztendőjét bétölté.*

Arra kevés gondom, Kultsár, melly évbe' születél  
 Számba se kívánom venni, miolta Te élsz.  
 Gyermekek, és az anyók számoljanak újjal időket;  
 Nékem fő gondom, hogy Te sok évekig élj.  
 Hitvesed és Te fíjad kívánják, 's régi Barátid  
 Azt velem, a' Haza is: mennyi ok élni soká!  
 Kívánjuk, de Te fogsz e' soká még élni? Az Égről  
 Fény lövel: Élni soká, Isten akarja, Te fogsz.  
 Ezt Epigrammának ne kereszteld; Pindus' ivója  
 Tud jósolni igazt, istenedésbe ha jön.  
 Isten van bennünk, ki igazgat mennyei lánggal,  
 'S messze jövőndőt is látni hatalmat adott,  
 Egrit hát asztalra hozass, örömnkbe' igyunk ma,  
 Jóra jövőndöltem: – Még Te sok éveket élsz.

Pesten Sept. 16-án 1827.

*Tisztelő Barátod*  
*Vitkovics.*

<sup>4</sup> Hasznos Multságok, 1827. II. 177. old. Szöveghű közlés.

\*

### **Horvát István: Elhunyt Kultsár István<sup>5</sup>**

A hív [hű] Barátságnak legszentebb, de egyszersmind legfájdalmasabb kötelességét teljesítem, midőn azon halhatatlan érdemű férfiúnak, ki e Nemzeti Újságot a legjobb fejedelem atyai kegyelméből először Hazai, azután pedig Hazai és Külföldi Tudósítások nevezete alatt Pesten 1806-ban alkotta, és 22 esztendeig példás jobbágyi hűséggel, szívet emelő hazafiúsággal, fáradhatatlan és csüggedni nem tudó erős lélekkel és munkássággal folytatta, böjt más [második, március] havának 30-án déli 12 órakor életének 68. esztendejében máj- és lépdaganatból származott sorvasztó hideglelésben történt váratlan gyászos halálát hirdetem.

Nagy volt az a megilletődés, melyet Kultsár István halálának híre Pest és Buda városoknak lelkes lakosaiban okozott, s úgy hiszem a magyar hazának minden részei közösen fogják velünk érezni azon sajnós részvételt [részvétet], melyet ily megkülönböztetett érdemű magyarnak végső elszenderedése gerjeszthet a tudományt és nemzetiséget becsülni tudó nemesebb keblekben.

Hideg tetemei Szent György havának [április] 1. napján délután négy órakor a városi főplébánia templom kriptájába kísértettek igen nagyszámú gyülekezettől, melynek szomorú gyászos pompáját, főtisztelendő és méltóságos Horváth János úr választott püspök és a felséges királyi magyar helytartótanácsnak nagy érdemű tisztelt tanácsosa vezette, és több főméltóságokon és uraságokon kívül a felállítandó Magyar Tudós Társaságról most Pesten együtt tanácskozó tudós férfiak, a pesti főiskolának tanítói és hallgatói, úgy nem különben a gimnázium és nemzeti iskolákbeli ifjúság is megtisztelték.

Midőn tehát a köz hálaadás azt, amivel a dicső férfiú hamvainak tartozott, bő mértékben teljesítette, csak az vagyon hátra, hogy boldogult barátomnak bűba merült özvegyét, született Perger Anna Mária asszonyt, és egyetlen István fiacskáját a tőle alkotott Nemzeti Újság intézetével együtt az érdemeket illő becsületben tartó magyar nemzet nagylelkű pártfogásába és oltalmába ajánljam addig is, míg ezen intézetnek jövődöbéli sorsa a legkegyesebb fejedelem végzése és a főigazgatás alkalmas gondoskodása által meghatározatik.

\*

### **Kultsár István emléke<sup>6</sup>**

Az alakító szépművészetnek azon kevés remekei közül, miket a lefolyt viharok utáni hosszas pihentéből csak most ébredő magyar hon is néhány közhelyen előmutathat, egy új darabbal díszesült Pest belvárosunk egyháza március 23-án, midőn a minden hív magyarnál áldott emlékeztető Kultsár Istvánnak – Ferenczink alkotó kezei által hazai fehér márványban örökített – gyönyörű emléke a szentegyház északi oldalában levő mellékhajó balfalában – egy kisded oltárral szemközt – magának a derék művésznak felügyelete alatt beállíttatott. Érdemei a megtiszteltnek, – kinek hazája hő szerelmétől dobogott kebliből az élet lelkével együtt

<sup>5</sup> Hazai és Külföldi Tudósítások, 1828. I. 209-210. old.

<sup>6</sup> Társalkodó, 1833. 28. sz. 109. old.

költözött ki nemzetiségi szelleme – sokkal ismertebbek mindenki előtt hogysem azokat itt előszámlálnunk szükség volna. Itt a dombormű felirata: Kultsár Istvánnak a' Nemzetiségre buzgó serkentőnek kesergő özvegye. Született MDCCLX. Meghalt MDCCCXXVIII.

\*

### **Déryné naplójából<sup>7</sup>**

Hallatszott már többször, hogy a szépítő bizottmány a Rondellát nem szenved meg a Duna-parton, de el fogja bontatni. Az intendáns, Kultsár István úr szinte a haját tépte mérgében, hogy már vajon melyik szénatartóba dugjon bennünket a Széna piacon, hogy a németek meg ne leljenek – s szét ne romboltassák még a pajtát is a fejünk fölött. (...) Egy nap aztán megint gyűlést hirdet Kultsár úr meghagyva szigorúan, hogy az egész társaság együtt legyen. (...) Kultsár úr, egy nagy pecsétes levelet hozván kezében, s tudtára adja a társaságnak, hogy holnap lesz az utolsó játék, s aztán elkezdik bontani a Rondellát. – Itt adom át önöknek – úgymond – ezt az ajánló levelet, melyet Pest vármegyétől eszközöltem ki az önök számára. Mehetnek vele, mint Pest vármegye által pártfogolt társaság egész Magyar- és Erdélyországon keresztül-kasul. Menjenek és hirdessék a magyar nyelvet és terjesszék mint hajdan az apostolok az egy igaz hitet! Pest soha se fog közömbös lenni sorsuk iránt és én ezentúl is levelezésben kívánok lenni önökkel, s valahányszor szükségük lesz tanácsomra, vagy intézkedésemre, szólítsanak föl bizalmasan barátságos tudósításaikkal, – mindenkor résztvevő barátjukra találnak bennem. A szép magaviseletet nem kell ajánlanom, az mind az igazgatóság, mind a közönség elismerését kiérdemelte. Éljenek boldogul! Legelőször is Egerbe, onnan Miskolcra törekedjenek. Szerencse vezérelje önöket útjukon! Mindenikünk könnyezve búcsúzott el a derék Kultsár István úrtól és kedves Pestünktől, s abban minden jó ismerősünktől. (...) Talán úgy két évig maradtunk Miskolcon, s egész bennszülöttnek tekintette már magát a társaság. Kultsár úrtól sokszor kaptunk értesítést Pestről. Kérdezősködött a siker felől, s hogy van-e még jövedelem. Írta, hogy jövetelünk után még sokáig nem bontották el a Rondellát, jöttek-mentek a más társaságoktól összecsoportosult színészek, játszottak is Pesten, de kevés szerencsével.

\*

### **Karacs Teréz: Kultsár István életéhez<sup>8</sup>**

Kultsár Istvánt gyermekkoromtól a haláláig, mintegy 19 éves koromig ismertem. Szomszédságunkban volt nagy kertje és majorja, apámnak barátja és munkaadó társa, az általa kiadott lap mellett térképeket is adott olvasóinak, melyeket Karacs Ferenc metszett.

Mint tudjuk, Kultsár nemcsak lapkiadó volt, hanem a magyar színészet lelkes pártolója és a magyar zenészet felélesztésén buzgólkodó hazafi. Magyar nadrágot, magyar felöltőt viselt, magyar színészetet, magyar zenét, magyar táncot, magyar nyelvet törekedett Pest német városában meghonosítani. (...)

Midőn a magyar színészet Pesten 1809 táján működni kezdett, a művelt jezsuita észrevette mind a férfi, mind a nő működők szegletes testmozdulatait. Ez meg lett tárgyalva

<sup>7</sup> Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Törs Kálmán. Bp., 1879. 230, 248-249, 265. old.

<sup>8</sup> Figyelő, 1886. 139-142. old.

anyámmal Karacs Ferencnével, ki ajánlotta a jeles intendáns úrnak, hogy szerezzen a színházhoz táncmestert, ki színészeinket a testmozgások kerekdedségére és kellő járásba avassa. Az ajánlatot elfogadta, és az akkori legjelesebb táncművész, Kladek elvállalta a magyar színészek idomítását. (...)

Kultsár nagy hiánynak tartotta, hogy Kladek úr nem tudott magyart táncolni és hogy tudjon, a jeles szerzetes személyesen, gyakorlatilag oktatta a magyar táncra a jó német-csehet.

Mint szüleimtől hallottam, Kultsárnak ifjabb korában takaros idomához, csinos lábához igen illett a délceg magyar tánc. A táncművész kitűnően elsajátította tőle, és fia már bennünket is tanított 1824-ben, mely tánc három részből állott: toborzó, lejtő és friss, Kultsár szerkezete szerint.

Hajdan nem táncoltak magyart a pesti bálokon, 1829-ben láttam először hét párt táncolni nyilvános helyen, a budai vigadó termében tartott nagy táncvigalomban. (...)

Egyik jeles írónk azt írja Kultsárról, hogy Bihari koporsója fölött beszédet tartott. Ez téves állítás, Kultsár, a magyar zenét és zenészt szerette; Lavottát, Biharit, de sokkal óvatosabb volt, minthogy amaz előítéletes korszakban cigány felett beszédet tartott volna. Szegény Bihari Két nyúl utcai (ma: Lónyay utca) igen egyszerű lakásán, mely az akkori Pestnek végére esett, csendesen halt meg, és zaj nélkül temettetett el. Emlékem szerint 1826-ban hallottam őt nálunk utoljára hegedülni. (...)

Éppen átallesseni szomszédunk volt Kultsárnak azon nagy kertje, mely az Ősz utcáról a Zerge utcáig (ma: Szentkirályi utca – Horánszky utca) nyúlt, hol az öreg Szent István napkor számosan üdvözölték, és hova óriás kosarakkal hordották ilyenkor belvárosi lakásáról az étkeket és italokat, és honnan aztán egy-egy csapat vendég úr jött látogatóba szülőimhez. (...)

Házassága utáni évben, midőn barátai és tisztelői, köztük apám is, Szent István napkor üdvözölték, így szólt a gyengélkedő férfi tréfásan: Köszönöm jó kívánságokat, de tudatom, mióta nős vagyok, nem István király napját tartom, hanem a mártír Istvánét, azaz a gondos feleség igyekezett megóvni minden szükségtelen zaklatástól.

Kultsár István halála után özvegye lett a lap tulajdonosa, és ezután változtak a szerkesztők. Az özvegy tulajdonába ment át az Ősz utcai (ma: Szentkirályi utca) nagy major és kert is. Kultsár tisztelői hajdan azon utcát, hova nagy kertje az Ősz utcából átnyúlt, Kultsár utcának akarták nevezni, de a német szellemű pesti tanács csak azon feltétellel engedélyezte ezt, ha németül Beschliesser nevet nyer, ebbe az indítványozók nem egyezvén Zerge utca (ma: Horánszky utca) nevet nyert az akkor alakult új utca. Jó volna egy emléktáblával megjelölni talán az Ősz utcai felét e háznak, hol évtizedek előtt valódi kis tudós értekezletek tartottak. (...)

Kultsár korszakával méltó foglalkozni. Aki az általa kiadott lapból akarja őt tanulmányozni, az ne a nyomtatott sorokat olvassa, hanem közeit. Azon sorokat, melyeket a cenzor lángpallosa megsemmisített.